

SOSYO-KÜLTÜREL BİR TECRÜBE OLARAK TÜRK DIŞ GÖÇÜ: AMERSFOORT (HOLLANDA) ÖRNEĞİ*

Turkish Migration as a Socio-cultural Experience: In the Case of Amersfoort (Netherlands)

Dr. İlkay ŞAHİN

Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Abstract: This study aims at investigating the sample of the Turks having left from the town of Bogazlıyan and settled in Amersfoort (Netherlands) as a socio-cultural action creating an immigrant socio-cultural life with an intention of permanency and having a design of future and past. That the experience having begun as a demographic action with an economic motive was turned into immigration by the woman and the action and actor were brought together will be evaluated under the light of data obtained from the sample of the immigration from the town of Bogazlıyan towards Amersfoort. In order to comprehend the experience of immigration and Turkish immigrant society well, this study considering immigration a socio-cultural action assumes an internally inward look as a methodological tendency. Instead of separating experience and actor which reflect into academic perception, such an approach mentioned above aims at comprehending thoroughly the immigration process as the actor's experience and socio-cultural life of the immigrants with all the basic dynamics. Based on the thorough interviews and attended observations made in the context of Turkish immigrant society living in Amersfoort, the transformation of a demographic movement into a socio-cultural action in a way it will create a Turkish immigrant society, and the woman as the essential actor of this transformation will be revealed.

Key Words: Migration, Netherlands, Turkish Migrants, Socio-cultural action, Women

* Bu çalışma Erciyes Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi tarafından desteklenen SBYT-05-04 nolu "Göçmen Kadınların Dini Ritüellere Katılımı: Amersfoort (Hollanda) ve Boğazlıyan Örneğinde Karşılaştırmalı Bir İnceleme" adlı projenin verilerine dayanmaktadır.

Giriş

Kültürün temel anahtar metaforları bağlamında sosyal yapıyı ve değerler dünyasını yeniden anlamlandırabilen bir *süreç* olarak göç, insanlığın *anlamlı* tecrübelerindedir. Çeşitli nedenlerle bir yerden başka bir yere hareketlenen toplulukların sosyal yapı ve değerler dünyasını gelenek bağlamında geçmişle, yaşanan toplumun yapısal özellikleri çerçevesinde gelecekle ilişkilendirerek anlamlandırılan ve yeniden inşa eden karakteri ise göçün demografik ya da ekonomik bir hareketten daha ziyade sosyo-kültürel bir eylem olma niteliğini gözler önüne sermektedir. Bu yönüyle kendine özgü sosyal yapı ve değerler dünyası ile bir göçmen toplumunun oluşumunu sağlayan bir hareketlilik olarak göç, sosyo-kültürel bir tecrübedir. Zira sosyal yapı ve değerler dünyasının geçmiş ve gelecek tasarımı çerçevesinde anlamlandırılması göç edilen yaşam alanından farklı ancak kalıcı bir toplumun varlığını beraberinde getirmektedir. Sosyo-kültürel bir hareketlilik biçimi olarak göç, değerler sistemi tarafından anlamlandırılan belirli bir sosyal yapı bağlamında kurulmuş ilişki ve etkileşim biçimlerini, güçlü göçmen ağlarının oluşumunu sağlamakta, sınırları belli bir topluluğu inşa etmektedir. Buna karşın ekonomik veya siyasi, çeşitli itici ya da çekici etkenlere bağlı olarak gerçekleşen demografik hareketlilik biçimleri her zaman kendine özgü sosyal yapı ve değerler dünyası ile bir göçmen toplumunu yaratmakla sonuçlanmadığından kavramın içeriği ile örtüşen bir göç tecrübesini oluşturmamaktadır.

Altmışlı yıllardan itibaren Avrupa'ya yönelik Türk dış göçü Avrupa'nın pek çok ülkesinde göçmen Türk topluluklarının oluşumuyla sonuçlanmıştır. Türk dış göçünün kolektif ve dayanışmacı özelliği neticesinde söz konusu göçmen topluluklar, yerleşilen Avrupa şehirlerinden başlayarak genişleyen göçmen dayanışma ve etkileşim ağlarını inşa etmiştir. Hollanda, altmışlı yıllardan itibaren Türklerin yöneldiği Avrupa ülkelerinden birisidir. Türk dış göçünün temel karakteri itibariyle kolektif ve dayanışmacı oluşu Hollanda'da da akraba ve hemşehrilerin aynı şehirlerde toplanması ile sonuçlanmıştır. Hollanda'nın Amersfoort şehri özellikle Boğazlıyan'dan göç etmiş göçmenlerin yaşadığı bir şehirdir. Ancak, genelde Hollanda özelde ise Amersfoort'a yönelik Türk dış göçü, kavramın tam anlamıyla bir göç niteliğini kazanıp bir göçmen sosyo-kültürel yaşamının oluşması ile sonuçlanana kadar çeşitli aşamalardan geçmiştir.

Amersfoort'a yönelik ekonomik karakterli Türk demografik hareketinin altmışlı yıllardaki ilk dalgası kavramın içeriği ile örtüşen, aktör ve eylemi birleştirerek bir göç tecrübesini ve bir göçmen sosyo-kültürel yaşamını oluşturmaktan oldukça uzaktır. Bu yönüyle aile birleşiminin başladığı seksenli yıllara kadar geçen süreçteki hareketlilik kalıcı bir göçmen sosyo-kültürel yaşamını meydana getirmeyi öngörmeyişi ve göç tecrübesinin tanımlanmış aktörlerini yani göçmenleri değil geçici işçileri kapsamı

nedeniyle bir ön göç niteliğini taşımaktadır. Ancak ön göç süreci geçiciliği öngörmesine rağmen kalıcılığı sağlayarak bir göçmen sosyo-kültürel yaşamını oluşturabilecek karaktere yani kolektif bir niteliğe de sahiptir. Ön göç sürecinin geçiciliği ve kalıcılığı aynı anda bünyesinde barındıran niteliği ise tipik bir biçimde “misafir işçilerin” yaşam alanları pansiyonlarda somutlaşmıştır. Ön göç sürecini kavramın içeriğiyle örtüşecek biçimde göç haline getiren, eylemle aktörü buluşturan, kendine özgü sosyal yapı ve değerler dünyası ile bir göçmen sosyo-kültürel yaşamını oluşturan ise kadın aktör olmuştur.

Ön göç sürecinin niceliksel olarak erkek baskın bir nitelik taşımasına karşın erkekler vasıtasıyla Amersfoort’a gelen Türkler aile birleşimiyle kalıcı hale gelmiş, bir göçmen sosyo-kültürel yaşamını oluşturmuşlardır. Aile birleşimiyle birlikte bir göç olgusundan bahsedilebiliyor olması göç süreç ve tecrübesinin kalıcılığı beraberinde taşıyan kadın aktörün varlığıyla netleştiğini göstermektedir. Doksanlı yıllardan itibaren başlayan evliliğe bağlı göç süreci hem göçün kadınsılaşan niteliğini hem de göçmen toplumunun kadınsı doğasını gözler önüne sermiştir. Aile birleşimiyle birlikte Amersfoort’a gelen kadınların Türkiye’de kaldıkları süre boyunca eşlerinin olmayışına bağlı olarak elde ettikleri sosyal statü ve güçlerini çocukları üzerinde yarattıkları denetimin de etkisiyle Amersfoort’da aile yaşamına aktarmaları ve evcilleştirmeleri aile ile ilgili her türlü etkinliğin kadınlar tarafından organize edilmesine neden olmuştur. Geleneksel olarak evliliği organize etme görevinin bir kadın rolü oluşunun da etkisiyle kadınlar, çocuklarının evliliklerinin organize edilmesinde ve dolaylı bir biçimde de Amersfoort’a gelecek göçmenlerin belirlenmesinde temel aktör haline gelmiştir. Böylece işçi alımıyla erkek göçü olarak başlayan süreç aile birleşimi yoluyla kadın etkin göçe dönüşmüş, ardından da kadının yeni evliliklerin kurulmasındaki aktif rolüne ve aile içindeki konumuna bağlı olarak göçün feminen doğası güçlenerek varlığını sürdürmüştür. Bu durum özelde aile genelde de göçmen Türk toplumunun kadınlar tarafından taşınanlar etrafında kadın aktör tarafından organize edilmesine neden olmuştur.

Bir kadın tecrübesi olan aile birleşimi vasıtasıyla seksenli yıllarda gerçekleşen hareketlilik kalıcılığı öngörmesi, tecrübeyle örtüşen aktörleri ve biçimlendirdiği sosyo-kültürel yaşam ile kavramsal ve eylemsel düzeyde bir göçtür. Zira göç, taşınma ya da uzun süreli bir yolculuktan farklı olarak kalıcılığı ve güçlü kültürel dönüşümleri sağlayabilme niteliğini kendi içinde taşıyan sosyo-kültürel bir eylemdir. Bu yönüyle kadının son şeklini verdiği ve özgün karakterine kavuşturduğu göç sosyo-kültürel bir hareketliliklerdir. Aile birleşimi vasıtasıyla gerçekleşen göç yirmi yıllık ön göç sürecini yeniden biçimlendirmiş, süreci ve aktörlerini, sosyal ilişki biçimlerini yeniden oluşturmuştur. Bir yandan pansiyon merkezli geniş sosyal akrabalık ağları aile birimlerinde yoğunlaşarak aileyi sosyo-kültürel yaşamın merkezine çekmiş diğer yandan da sosyal ilişki ve dayanışmanın alanını

genişletmiştir. Aile ile birlikte gelecek ve geçmiş tasarımı bağlamında bir şimdi ve burası fikri, buna bağlı olarak da yeni bir toplum tasarımı kendini hissettirmiştir. Aynı süreçte müteşebbis Türkler ortaya çıkmış, kültürel ve dinî yaşam organize edilmeye başlanmış, bir toplumu oluşturan sosyal ve kültürel birimler yeniden inşa edilmiştir. Anlaşılacağı üzere kadın aktörün sürece dahil olmasıyla birlikte Türkler Amersfoort'da kendine özgü sosyal yapısı ve kültürel anlam alanı olan bir göçmen Türk toplumunu meydana getirmiştir. Ancak seksenli yıllardan itibaren kendine özgü sosyal yapı ve değerler dünyası ile bir göçmen Türk toplumunun inşa süreci sosyo-kültürel yaşama akseden göçmen politikaları ile akademik bellekte yer eden ekonomik merkezli makro yaklaşımların gölgesinde kalmıştır.

Genel olarak bakıldığında ön göç sürecinin aktörlerinin devletler oluşu ve hareketin ekonomik karakteri günümüze gelinceye kadar göçmenlerin Türkiye açısından kalkınma ajanları Hollanda açısından ise uyumun edilgin nesnelere olarak görülmesine neden olmuştur. Başlangıcı itibariyle Türkiye ve Hollanda temel aktör niteliğini taşıırken daha sonraki süreçte Türklerin Hollanda'da yerleşmesiyle birlikte aktör göçmenlerin uyumunu sağlamaya çalışan Hollanda olmuş, göçmenler edilgin konumlarından sıyrılarak bir türlü göçü tecrübe eden aktörler haline gelememişlerdir. Türk dış göçünün ekonomik etkenlere bağlı bu kurumsal özelliği bir yandan bir göçmen toplumu ve kültürünü meydana getirmekle sonuçlanan sosyo-kültürel bir hareket olarak göç olgusunu diğer yandan da kavramsal ve olgusal düzeyde göç eden aktör olarak "göçmen"i silikleştirmiştir. Bu durum, gerek göç araştırmaları gerekse de göçmenlerin yaşadığı toplumların sosyo-kültürel algı şeklinde tipik bir biçimde görülmektedir. Göçmenlerin kendi içsel kaynaklarından beslenen bir sosyo-kültürel yaşamın ve göç tecrübesinin yaratıcı aktörleri olarak görülmeişleri ise kendi kültürel kaynaklarından beslenen, kendine özgü bir yapı ve değerler dünyasına sahip bir göçmen toplumunun varlığının gözden kaçırılmasını beraberinde getirmiştir.

Bu çalışma altmışlı yıllardan itibaren genellikle devletlerarası anlaşmalar ya da bireylerin ekonomik hedefleri nedeniyle makro ve mikro düzeyde ekonomik bir hareketlilik olarak başlayan ve akademik belleğe de bu yönüyle yansıyan göçün kadın aktörün sürece dahil olmasıyla birlikte sosyo-kültürel bir fenomen haline gelişini Amersfoort göçmen Türk toplumu örneğinde ele almayı kendisine konu edinmiştir. Bunun için Hollanda'nın Amersfoort şehrine Boğazlıyan kasabasından göç eden Türklerin göç tecrübeleri katılımlı gözlem, derinlemesine görüşme ve hayat hikâyeleri toplanarak anlaşılmaya çalışılmıştır. Göç ve göçmenlere kendi özgün duruşları bağlamında bir bakış açısının akademik belleğe sınırlı düzeyde yansıtışından hareketle eylem ve aktörünü bir araya getirecek biçimde "göç" ve "göçmen" kavramlarının kültürel bir bakış açısıyla ele alınması hedeflenmektedir.

Göçü sosyo-kültürel bir eylem olarak ele alan bu çalışma, göç tecrübesi ve göçmen Türk toplumunu anlamak üzere kültür merkezli

derinlemesine bir bakışı metodolojik bir eğilim olarak varsaymaktadır. Böylesi bir yaklaşım, Hollanda toplumsal yapısının önemli bir bileşeni, ancak kendi değerler dünyası ve bu değerler dünyasına uygun bir sosyal yapısı olan özgün bir göçmen Türk toplumunun yarım yüzyıllık göç süreci boyunca oluşumunu anlamayı hedeflemektedir. Ayrıca, akademik algıya da yansıyan tecrübe ve aktörü ayıran bir eğilim yerine, aktörün tecrübesi olarak göç sürecini ve göçmen sosyo-kültürel yaşamını temel dinamikleri ile birlikte derinlemesine anlama amacını da gütmektedir. Böylece, bir yandan ekonomik etkenlerin ve asimilasyon programlarının ötesinde göçün sosyo-kültürel karakterinin ve göçmenlerin kendi göç tecrübelerini anlamlandırışının değerlendirilmesi, öte yandan da göç ve göçmen olguları ile bu olguları karşılayan kavramlara dair kavramsal bir analiz amaçlanmaktadır.

Sosyal Akrabalığın Mekânı Pansiyonlar

Başlangıçta ekonomik iticilerin sebep olduğu ekonomik bir hareket niteliğini taşısa da Hollanda'nın Amersfoort şehrine yönelik Türk dış göçü seksenlerden sonra kalıcılığı ve bu bağlamda bir göçmen sosyo-kültürel yaşamını oluşturmayı öngören niteliği ile sosyo-kültürel bir hareketlilik haline gelmiştir. Ancak Türk dış göçünün sosyo-kültürel bir hareket haline gelişi göçmen Türk toplumunun sosyal yapı ve değerler dünyasında belirli dönüşümlerin gerçekleştiği yani süreçsel bir anlamlandırma etkinliğinin ve buna bağlı bir yapılanmanın olduğu çeşitli aşamaların bir sonucudur. Bu süreçlerin ilk basamağını ekonomik iticilerin etkisiyle yola çıkan Türklerin pansiyonlar merkezindeki sosyal organizasyon biçimleri oluşturmaktadır. Altmışlı yıllarda akraba ve hemşehrileri ile yola çıkan Türkler için söz konusu bu yolculuk belirli bir miktar paranın kazanılarak geri dönülmesi hedefine dönüktür. Kendi inisiyatifleri ile değil, emek gücü gereksinimini sınırlı bir süreliğine karşılamak isteyen Hollanda ile kalkınma programlarına ivme katmak ve yetişmiş işçi gereksinimini karşılamak isteyen Türkiye arasında yapılan anlaşmaların bir sonucu olarak yola çıkan bu insanlar eylemin aktörü niteliğini taşımamaktadır. Her ne kadar altmışlı yıllarda Hollanda'ya ulaşan bu insanlar "misafir işçi" kavramı altında eylemle ilişkilendirilmeye çalışılmışsa da altmışlı yılların ekonomik karakterli bu demografik hareketinin aktörü başlangıçta göç alan ve göç veren ülkeler olarak Türkiye ve Hollandayken, göçmenlerin Hollanda'ya gelmesiyle birlikte sürecin aktörü tümüyle Hollanda haline gelmiştir.

Hollanda, altmışlı yıllardan seksenli yıllara kadar misafir işçi ithal etmek, seksenli yıllardan sonra ise "misafir işçiden" "yabancı", ya da "etnik azınlık" haline gelen bu insanların uyumunu sağlamak suretiyle Hollanda'ya yönelik Türk dış göçünün temel aktörü niteliğine bürünmüştür. Dolayısıyla altmışlı yıllarda ekonomik iticilerin neden olduğu ancak seksenlerden sonra

kalıcılığı öngören ve doğuran niteliği ile göçmen Türk toplumunu yaratan ve kavramın içeriği ile örtüşen göç tecrübesinin failleri Türkiye’den Hollanda’ya giden ve yerleşen bu insanlar olamamıştır. Bu yönüyle eylem ve aktör bu süreçte bir araya gelememiş, göçme eyleminin aktörü göçmenler ekonomik hedefler ile uyum ve asimilasyon programlarının arasında kaybolmuştur. Oysa olgusal düzeyde bakıldığında altmışlı yılların ekonomik belirlenimli hareketi geçiciliği öngörmesi ve tecrübeyle örtüşen aktörden yoksunluğuna rağmen sosyo-kültürel bir eylem olarak göçü yaratarak, aktörlerini oluşturabilecek bir niteliğe sahiptir. Sosyo-kültürel bir eylem olarak göçü ve bir göçmen Türk toplumunu oluşturacak en önemli özellik ise bu hareketliliğin kolektif doğasıdır. Zira “misafir işçi” olarak adlandırılan bu insanlar dış göçün Türkiye’deki ilk ve en önemli ayaklarından birisi olan Boğazlıyan kasabası ve köylerinden hep birlikte yola çıkmış, bu hareketliliğin tüm aşamalarındaki rotalarını da birlikte belirlemişlerdir.

Boğazlıyan kasabası ve köylerinden yola çıkanların rotalarındaki ilk durak Belçika olmuştur. Anlaşmaların bir sonucu olarak 1963 yılında kömür madenlerinde çalışmak üzere Belçika’ya giden Türkler, çalışma koşullarının ağırlığına karşın kazancının az olması ve eşzamanlı olarak Hollanda devletinin işçi alımı programının başlamasıyla birlikte Hollanda’ya yönelmişlerdir. Özellikle 1965 yılından itibaren Türkler Avrupa içinde ikinci bir demografik hareketliliği tecrübe etmiş, akraba ve köylüleriyle yola çıkan Türkler rotalarını yine akraba ve köylüleriyle belirlemiş, tamamına yakını Belçika’dan Hollanda’ya geçmiştir. Geçici bir mekân değişikliği olarak görülen altmışlı yılların demografik hareketliliğinin sınırlı bir zamanı kapsayacağı öngörüsü ile kolektif karakteri, Türklerin hemşehrilerinin bulunduğu, kısa bir süre içinde yeterli parayı kazanıp ülkelerine dönebilecekleri sanayi bölgelerini tercih etmeleriyle sonuçlanmıştır. Bu doğrultuda Hollanda’da hemşehrilerinin bulunduğu, sanayinin yoğun olduğu kentsel yaşam alanlarına taşınmaya başlamışlardır. Amersfoort’a uzanan yolculuğun ilk durağı ise Arnhem (Hollanda) olmuştur. Belçika’daki maden ocaklarında çalışan Türkler, Arnhem’deki hemşehrilerinin yanına gelmiş, ardından yine topluca Amersfoort’a geçmişlerdir.

Demografik hareketin kolektif doğası neticesinde Boğazlıyan kasabasının köylerinden olan Taf’dan yola çıkanların tamamına yakını Hollanda’nın Amersfoort ve Heiderwerk şehirlerine yerleşirken Hasinli köyünden yola çıkanlar Amersfoort’a yerleşmiştir. Anlaşılacağı üzere aynı köyden yola çıkan hemşehri ve akrabalar zincirleme bir biçimde birbirlerini ekonomik belirlenimli hareketin içine çekmiş, bu kolektif karakter, göç süreci ve tecrübesinin yarım yüzyıllık tarihî deneyiminin her aşamasında kendini derinden hissettirmiştir. Öyle görünüyor ki altmışlı yılların demografik hareketliliğinin kolektif doğası birbiri ardına topluca gerçekleştirilen zincirleme hareketlilikler, aynı fabrikalarda çalışılması ve hepsinin de ötesinde ortak yaşam alanları olan pansiyonlarda somutlaşmıştır. Pansiyonlar konaklanan bir mekândan daha ziyade bir yandan demografik hareketliliğin

kolektif doğasının dayanışma ağlarına dönüşümünü diğer yandan da söz konusu hareketliliğin temel karakteri olan geçiciliği sembolize etmiştir.

Aile birleşiminin başladığı seksenli yıllara kadar yaklaşık yirmi yılı aşkın bir süre aynı pansiyonlarda kalan Türkler için sosyal ve kültürel yaşam pansiyon etrafında şekillenen dayanışma ağları çerçevesinde organize olmuş, aileleri yanlarında olmayan bu insanlar âdeta büyük bir “aile topluluğu” haline gelmiştir. Toplumun kolektif doğası kan bağı temelinde şekillense de pansiyonlar kan bağından daha ziyade kültürel ve etnik bağlara dayalı yeni bir akrabalık biçimini; sosyo-kültürel bir akrabalığın oluşumunu sağlamıştır. Böylece altmışlı yılların demografik hareketinin kolektif doğası pansiyonlar merkezinde güçlü dayanışma ağlarına dönüşmüştür.

Vatandan ayrılmanın yarattığı acının geleneksel ve kültürel ifadesi olan gurbet fikri ile altmışlı yılların bu ilk demografik hareketinin kolektif doğasına yeni toplumun sosyal yapısı bağlamında kendine yer açamamak, kültürel kodlarını paylaşamamak, dil bilmemek, sosyoekonomik sıkıntılar, okuryazar olmamak gibi yoksunluk ve yabancılık duygusu da eklenince Türklerin dayanışma eğilimleri artmıştır. Pansiyonlar ise bu dayanışmanın sembolü haline gelmiştir. Pansiyonlar sorunların çözüldüğü ya da paylaşıldığı merkezler olmanın ötesinde sosyal kontrol ve etkileşimin de odağı olmuş, Türklerin bir topluluk olarak varlıklarını sürdürmeleri için gereken temel dinamikleri sağlamıştır.

1965’den itibaren Amersfoort’a gelen, aynı pansiyonlarda kalıp aynı fabrikalarda çalışan Türkler yetmişli yılların ilk yarısında baş gösteren petrol krizi ve ekonomik durgunluk nedeniyle işlerini kaybetmeye başlamış, seksenli yıllara gelindiğinde ise büyük bir bölümü işsiz kalmış, işsizlik sigortasından aldıkları para ya da devlet yardımı ile geçinir hale gelmiştir. Yirmili yaşlarda Hollanda’ya gelen Türkler memleketlerine geri dönüp yeni bir yaşam kuracak yaşları geride bırakmış, üstelik de geride kalan çocukları büyümüştür. Kısa süreliğine belirli bir miktar parayı kazanmak üzere gelseler de çocuklarının geleceği için Hollanda’da kalmanın yollarını aramaya başlamışlardır. Ailelerin Hollanda’ya getirilmesi ise kendine özgü sosyal yapı ve değerler dünyası ile bir göçmen toplumunun inşasına neden olmuştur. Zira, geldikleri Anadolu’da Türk toplumu aile birimleri temelinde organize olan kolektif karakterli, dayanışma ağları güçlü geleneksel bir toplumdur. Sosyo-kültürel yaşam ise aile birimlerinin bir aradalığının sonucu olan kolektif bir yaşamın ürünüdür.

Anadolu’dan taşınan kolektif yaşamın somutlaştığı pansiyonlar söz konusu göçmen toplumunun tasarımı için model olarak alınmıştır. Bu çerçevede olmak üzere Türkler ailenin dolayısıyla da toplumun korunmasını ve sınırlarının belirlenmesini sağlayacak sosyal yaşamın bir merkezden organize edileceği pansiyon modeline uygun kültürel merkezler tesis etmeye çalışmışlardır. Böylece ilk demografik hareketliliğin pansiyonlarda odaklanan kolektif doğası dönüşüme uğrayarak kendisine yeni bir merkez

oluşturmuştur. Yaşanılan ortamı aile için elverişli ve korunaklı hale getirmenin, toplumun fiziksel merkez ve sosyal sınırlarının belirlenmesinin en önemli projesini camilerin kurulması oluşturmuştur. Ailenin gelişiyile birlikte Türklerin gündemine giren dinî hayat ve dindarlığın organizasyonu tasarlanan ve aileyle özdeşleştirilen, ailenin varlığında cisimleşen yeni toplumun inşa projesinin bir parçasını oluşturmuştur.

Altmışlı yılların bu demografik hareketliliği ailenin sürece dahil olmaya başladığı seksenli yıllara gelinceye kadar kalıcılığı öngörmemiş, kendine özgü sosyal yapı ve değerler dünyası ile bir göçmen Türk toplumunu oluşturmak yerine pansiyonlar merkezinde odaklaşan dayanışma ağları şeklinde organize olmuştur. Kalıcılığı öngörmeyen ve bir göçmen Türk toplumunu oluşturmayan niteliği ile seksenlere kadar geçen süreçteki bu demografik hareketlilik bir sosyo-kültürel hareketlilik olarak göçten daha ziyade bir ön göç niteliğini taşımaktadır. Ön göç süreci, sosyo-kültürel yaşamı kendi atıf çerçevesine göre anlamlandırmış, Amersfoort'daki hâkim toplulukla aynı anlam ve değer dünyasını paylaşmasa da ortak yapısal bileşenlerde uzlaşmış, kendine özgü yapı ve değerler sistemi ile bir göçmen Türk toplumunun oluşumuna kadar geçen tarihî süreç içindeki göç tecrübesinin ilk aşamasını oluşturmuştur. Bu nitelikleri ile söz konusu süreç aktör ve eylemi örtüşen, sosyo-kültürel bir eylem olarak göç olma niteliğinden uzaktır. Sosyo-kültürel bir eylem olarak göç sürecini başlatan, demografik ve ekonomik belirlenimli bir hareketi sosyo-kültürel bir eylem olarak göçe dönüştüren temel aktör ise kadındır. Kadınların sürece dahil oluşu bir yandan kültürel anlam dünyasının geleneksel formunda devamlılığını sağlayacak mekanizmaları güçlendirmiş, diğer yandan da göçmen Türk toplumunun sosyal yapısını kimi kırılmalarla da olsa geleneksel şekliyle yeniden inşa etmekle sonuçlanmıştır.

Sosyo-Kültürel Bir Eylem Olarak Göçün Aktörü: Kadın

Ön göç sürecini Türkiye'de kalarak tecrübe eden, eşlerini yolcu ettikleri ilk andan itibaren bir statü dönüşümüyle karşı karşıya kalan kadınlar, çocuklarının gelecekleri ile ilişkili endişeleri nedeniyle Türk dış göçünün bir aktörü haline gelmiştir. Ancak kadınların sürece dahil olması göç sürecine yeni bir anlam katmış, sürecin karakterini tümüyle değiştirmiştir. Bir kadın tecrübesi olma niteliğini taşıyan aile birleşimi suretiyle seksenli yıllardan itibaren gerçekleşen hareketlilik sosyo-kültürel bir eylem olarak göç niteliğini taşımaktadır. Kalıcılığı öngörmesi, devletlerarası anlaşmaların bir ürünü olan ve *misafir işçileri* kapsayan bir hareketten daha ziyade bireysel tercihlere dayalı ve göçmenler tarafından gerçekleştirilen bir hareket olması, böylece eylem ve aktörü bileştirmesi, bir göçmen sosyo-kültürel yaşamının oluşumunun önünü açması sözü edilen harekete sosyo-kültürel bir karakter kazandırmıştır.

O halde kalıcılığı öngörmesi ve kültürel değerler dünyasına göre bir anlamlandırma sürecini bünyesinde taşıması sosyo-kültürel bir eylem olarak göçün ayırıcı nitelikleridir. Zira, ön göçün ekonomik etkenlere dayalı olarak geçici bir süreliğine yer değiştirme ya da taşınma karakterli demografik özelliğinin aksine seksenlerden sonra başlayan hareketlilik kalıcılığı öngören ve bir göçmen sosyo-kültürel yaşamının yaratılması ile sonuçlanan bir göçtür. Temel aktörünün kadın oluşu sosyo-kültürel bir eylem olarak göçün bir diğer ayırıcı özelliğidir. Ön göç sürecinin niceliksel olarak erkek baskın karakterine karşın erkekler vasıtasıyla Amersfoort'a gelen Türkler aile birleşimiyle yani kadın aktörün varlığıyla kalıcı hale gelmiştir. Aile birleşimiyle birlikte bir göçmen sosyo-kültürel yaşamından ve bir göç olgusundan bahsedilebiliyor olması kalıcılığı üretmesi bakımından göç süreci ve tecrübesinin kadın aktörün varlığında somutlaştığını göstermektedir.

Kadın aktörün önderliğinde aile birleşimi vasıtasıyla gerçekleşen göç, yirmi yıllık bir süreci kapsayan ön göç sürecini yeniden anlamlandırmış, süreci ve aktörünü, sosyal yapı ve değerler sistemini, sosyal ilişki biçimlerini geleneksel atıf çerçevesine uygun olarak yeniden tanımlamıştır. Pansiyon merkezli sosyal akrabalık aile birimlerinde yoğunlaşmaya, göçmen Türk toplumunun sosyo-kültürel yaşamı aile birimleri temelinde organize olmaya başlamış, sosyal ilişkinin alanı genişlemiştir. Pansiyon merkezli bir sosyal akrabalığın yerini aile almış, sosyal dayanışma aile birimlerinde derinleşmiş ve bu merkezden akraba ve ardından da hemşehrileri içine alacak şekilde yayılan dayanışma, etkileşim ve iletişim ağları oluşmuştur. Böylece pansiyonlarda somutlaştığı üzere tüm toplumun akraba olduğu bir sosyal ilişkiler ağı gelensek formuna uygun olarak aile birimlerine dağılmıştır.

Toplumun sosyal ve kültürel organizasyonunda meydana gelen tüm bu değişiklikler kalıcı bir toplumun; kendine özgü sosyal yapı ve değerler dünyası ile bir göçmen Türk toplumunun işaretlerini vermektedir. Göçmen Türk toplumu bir yandan kendi içinde geleneksel değerlerine uygun bir sosyal yapılanmayı oluştururken diğer yandan da kalıcılığını sağlayacak biçimde Hollanda toplumunun yapısal bir bileşeni haline gelmeye çalışmıştır. Bu yönüyle söz konusu toplum bir yandan tıpkı Türkiye'de olduğu üzere aile birimleri ve kan bağına dayalı bir sosyal organizasyonu tesis ederken diğer yandan da toplumun kalıcılığının sembolik göstergesi olan çocuklar için Hollanda toplumunun yapısal bir bileşeni olmayı temsil etmektedir. Çocuklar için yeni bir yaşam kurma arzusu ve buna bağlı gelecek tasarımı göçmen Türk toplumunun oluşum ve kalıcılığının habercisidir. Çalışan, eğitim gören, dil öğrenen yeni kuşak, değerler dünyası farklı da olsa yerleşilen toplumun yapısal bileşeni haline geldiğinin ve kalıcı bir yaşam tasarımının somut göstergesidir. Ancak bir yandan ötekinin olduğu bir yaşama katılım diğer yandan da aile etrafında derinleşen sosyal ilişki ve dayanışma ağları, kültürel yaşamın da derinleşmesi ve daha belirgin bir biçimde organize olmasına neden olmuş, kültürel yaşamın yeniden üretimi için daha etkili mekanizmalar geliştirilmiştir.

Türkler Hollanda toplumunun sosyal yapısı içinde çalışarak, okuyarak, dil öğrenerek yerlerini alsalar da göçmen Türk toplumunun Hollanda değerler sistemine göre değil kendi kültürel anlam dünyasına uygun bu grup içi sosyal yapı ve geleneksel organizasyonları çoğunlukla bir gettolaşma olarak görülmüştür. Göçmen politikaları ile akademik belleğe belirgin bir biçimde yansıyan uyum merkezli bu yaklaşım, göçmen Türk toplumunun biri Hollanda toplumsal yapısı olmak üzere iki sosyal yapı üzerinde yerini alan, ancak kendi sosyal yapısını kültürel değerlerine, temel kök paradigmalarına göre anlamlandıran ve bu bağlamda sosyal organizasyonunu tamamlayan bir toplum olduğunu gözden kaçırmış görünmektedir.

Kendi değerler sistemini ayrıştıran bu kültürel eğilim Hollanda sosyal yapısıyla örtüşen değerler sisteminin göçmen Türk toplumunun aile yaşamına taşınmayışında tipik bir biçimde görülmektedir. Zira aile göçmen Türk toplumunu ve kültürünü sembolize eden bir model olup temsil ettiği değerler dünyası Hollanda değerler dünyasından farklıdır. Kolektif bir sosyal yaşamı öngören, toplumsal hayatın kolektif ve dayanışmacı niteliği ile ataerkil yapılanmayı geleneksel bir algıyla kutsallaştıran bu değerler sistemi göçmen Türk toplumunun grup içi sosyal yapılanmasının temel dinamiğini oluşturmaktadır. Söz konusu nitelikleri ile göçmen Türk toplumunun değerler sistemi ve sosyal yapısının hâkim toplumun bireyselci ve seküler dünya görüşü ve sosyal yapılanmasından farklı oluşu da yine uyum bir merkezli bir bakışla bütünleşememe olarak yorumlanmaktadır. Oysa Türkler, göçmen Türk toplumunun yapısal organizasyonunu aile bağlamı bir değerler sistemi temelinde anlamlandırmıştır.

Söz konusu göçmen toplumu atıf çerçevesi olarak tek bir değerler sistemini esas almış ancak birisi bu değerler sistemine göre şekillenmiş, diğeri içinde yaşanan toplumla uzlaşma amacıyla dahil olunan bir yapı olmak üzere ikili bir sosyal yapı üzerine inşa olmuştur. Ayrıca, aile *misafir işçi* olarak görülen Türkleri hâkim kültürün gözünde yeniden anlamlandırmış ve birer göçmen ya da yabancı haline getirmiştir. Pansiyonlarda yalıtılmış bir yaşam süren misafir işçiler, seksenli ve doksanlı yıllarda kendi evlerinde yaşayan, ibadethanelerine giden, yasal haklarını talep eden sosyal şahsiyetler olarak Hollanda toplumunun karşısına çıkmıştır. Bütün bu gelişmeler ise tipik bir biçimde *misafir işçi* kavramının yerini *etnik azınlık* ve *yabancı* kavramlarının almasında somutlaşmıştır. Kavramlara yansıyan bu algı dönüşümü sosyal yaşamda yabancı düşmanlığı ve entegrasyon programları ile yansıma bulmuştur. Nitekim bu yıllarda sosyal yapının bir kesiti olarak Türk toplumunun Hollanda toplum yapısının uyumlu bileşeni olmasını sağlamaya yönelik bütünleşme programlarına hız verilmiştir. Entegrasyon politikalarının öbür yüzünü ise yabancı düşmanlığı oluşturmuştur. Genellikle ekonomik sorunlar ve demografik artışa bağlansa da yabancı düşmanlığı esasında göçmen Türk toplumunun aile ile birlikte kazandığı kalıcılığın hâkim toplum tarafından sezinlendiğini gösteren tepkisel bir durumdur.

Sosyal yaşamın Anadolu'dan taşınan değerler sistemine dayalı bir sosyal yapı bağlamında organize edilmesini, aynı zamanda da hâkim grubun sosyal yapısının bir parçası haline gelmeyi sağlayan tüm bu süreç kadın aktörün etkin olduğu aile birleşiminin bir sonucudur. Aile birleşimi, Türkiye'de yaşamlarını sürdüren eş ve çocukların tüm bu süreçleri yaratacak biçimde Amersfoort'a gelişini ifade etmektedir. Çocukları ile birlikte Amersfoort'a gelen kadınlar eşlerinden farklı olarak alış-veriş merkezleri, ibadethaneleri, pansiyonlardan ayrı ev birimleri ile sosyal organizasyon ve ilişki ağlarının kurulduğu daha donanımlı bir yaşama dahil olmuşlardır. Ancak Türkiye'den gelen bu kadınlar tıpkı eşleri gibi dil bilmeyen, okur-yazar olmayan, kentsel yaşam tecrübesi sınırlı bir profili temsil etmektedir. Tüm bu niteliklerine, özellikle de dil bilmeyişlerine bağlı olarak yeni geldikleri toplumla olan ilişkilerinin eşleri ve çocukları vasıtasıyla kuruluşu kadınların ev ve aile birimi merkezinde bir yaşam sürdürmelerini beraberinde getirmiştir. Aile birimleri merkezinde sürdürülen bir yaşam kadınların sosyal hayatın kenarına çekildikleri ve izole oldukları imasını taşısa da aslında böylesi bir yaşam kadınları göçmen Türk toplumunun sosyal organizasyonunun merkezine çekmiştir. Zira ikili bir yapı üzerinde yaşamlarını sürdüren göçmen Türklerin kendi toplumlarının aile birimleri merkezinde organize olan niteliği ile değerler sisteminin aileye yüklediği anlam ve kutsiyet kadına sosyo-kültürel yaşam bağlamında merkezi bir rol atfetmiştir.

Kadınlar Anadolu'dan taşıdıkları kültürel mirası güçlü sosyal dayanışma ağları içinde eyleme yani ritüellere dönüştürerek göçmen Türk toplumunu birbirine bağlayan bağları kurmuş, böylece göçmen Türk toplumunun grup içi dayanışmasını artırmış ve devamlılığını sağlamışlardır. Zira yaşadıkları Anadolu coğrafyasında sosyo-kültürel yaşama ilişkin her türlü etkinlik toplumu bir arada tutan, değerler sistemini kutsallaştırarak ortak bir paylaşımın konusu haline getiren ritüeller temelinde düzenlenmektedir. Toplumun kan ve akrabalık esasına dayalı, aile birimleri ekseninde organize olan niteliğine ilave olarak aile ile ilgili bağlamı kadınları, çocukların kültürel değer sistemine göre sosyalleşmiş toplumun bir ferdi haline gelmesi ve sosyal yapıdaki yerlerini almasını sağlayacak biçimde tüm bu etkinliklerin temel aktörü olmalarını beraberinde getirmektedir.

Kadınların aile birimleri merkezinde göçmen Türk toplumunun değerler sisteminin taşınması ve sosyal yapının inşası sürecindeki bu etkin rollerine karşın erkekler genellikle sosyoekonomik statüleri bağlamında daha çok hâkim grubun sosyal yapısı içinde bir statü elde etmişlerdir. Göçmen Türk toplumunun ataerkil değerler sistemi ve bu değerler sisteminin şekillendirdiği sosyal yapıda kutsalla katışık bir saygının muhatabı olsalar da yine kadınlar tarafından takdis edilen söz konusu bu statü sembolik bir anlam ifade eder hale gelmiştir. Aile birimlerindeki etkin rolleri kadınları sürecin gizli ancak gerçek aktörleri niteliğine büründürmüştür. Anadolu'daki

köylerinin değer sistemi ile sosyal yapısını Amersfoort'a taşıyan ve burada ritüeller temelinde inşa eden kadınlar bir yandan paylaşılan kutsallıklar temelinde grup içi dayanışmayı artırırken diğer yandan da göçü yönlendirmeye başlamışlardır. Dolayısıyla aile birimleri temelinde göçmen Türk toplumunun grup içi yaşamı bağlamında rol ve statülere sahip olmak sosyal yaşamın kenarına çekilişi, otorite ve güç kaybını değil tam aksine bir güç ve statü aktarımını beraberinde getirmiştir. Bu durum kadınların aile bağlarının ötesinde eşlerinin yokluğunda aile içindeki rol ve statülerini güçlendirmeleriyle de ilişkilidir.

Eşlerinin yokluğunda Türkiye'de evin her türlü sorumluluğunu üstlenmeleri aile hayatında bir otorite ve güç elde etmelerine neden olmuş, kadınlar bu güç ve otoriteyi Amersfoort'a taşımışlardır. Hollanda'ya gelişleriyle birlikte sosyal yaşamda kaybettikleri bu statülerini Türkiye'de babaların olmayışına bağlı olarak çocuklar üzerinde kurulan otoritenin de etkisiyle aile içine aktarmış, evcilleştirmişlerdir. Seksenlerden sonra tüm aile sorumluluğunu çocuklarına devreden erkekler dolaylı bir biçimde kadınların otoritesini de güçlendirmişlerdir. Kadınların aile içine aktarılan bu statüleri göç sürecine kadınsı bir doğa kazandıracak kadar etkili olmuştur. Türk göç sürecinin kadınsı yüzü kendini öncelikle Türkiye'den gelen çocuklarda göstermiştir.

Ön göç sürecinin seksenlerde bir sosyo-kültürel eylem olarak göç haline geldiği göz önünde bulundurulduğunda göçün ilk aktörlerinin aile birleşimi vasıtasıyla anneleriyle birlikte gelen genç kuşak olduğu söylenilebilir. Babaları gibi mavi yakalı olan bu genç kuşağın babalarından farklılaştıkları nokta ise gelir gelmez dil öğrenmeleridir. Ön göç sürecinin tamamlandığını ve göç sürecinin başladığını sembolize eden yeni kuşak ön göç sürecini karakterize eden geçicilik algısına dayalı bir yaşam süren babalarının aksine kalıcılığı öngören bir dünya görüşüne de sahiptir. Aile fertlerinin tamamının göç etmesi ise kalıcılık algısını güçlendirmiştir. Dahası okuryazar olan ve dil öğrenen bu gençler, çalışmaya başlamış, kendi işlerini kuranlar olmuş, girdikleri hayatı tanımaya gayret etmişler, Hollanda toplumsal yaşamında görünürlükleri artmıştır.

Hollanda sosyal yapısının bir parçası olma eğilimleri artan bu genç kuşak kendi kültürel değerlerinden ayrılan unsurları fark etmeye, bir kimlik tasarımı için zemin oluşturacak kültürel analogiler yapmaya başlamıştır. Akraba ve hemşehri dayanışmasının, kolektif değer ve davranışların şekillendirdiği bir toplum tipi ve kültürel yaşamın yani cemaat tipi bir toplumun cemiyet tipi bir toplumun yaşam alanı içinde kendine yer açmaya çalıştığını ilk fark edenler bu genç göçmenler olmuştur. Kültürel analogiler bir yandan yeni toplumu tanımaya imkân tanırken diğer yandan da kendi kültürel dinamiklerini ve toplumlarının karakteristiklerini yeniden anlamlandırmalarının önünü açmış, toplum şuurunu güçlendirmiş, bir kimlik arayışını da beraberinde getirmiştir. Kültürel analogiler kuran genç Türkler için kimlik yani tanımlama ve tanımlanma bir sosyal ihtiyaç haline gelmiştir.

Feminen Bir Süreç: Evlilik Yoluyla Göç

Seksenli ve doksanlı yıllarda anneleriyle birlikte Amersfoort'a gelen genç Türklerin evlenmeye başlamasıyla birlikte yeni bir göç süreci ve yeni bir göçmen tipi kendini hissettirmiştir. Evlilik yoluyla gelen bu göçmenler aile birleşimiyle gelen kadınlar ve ön göçün aktörleriyle dil bilmemek, yeni bir yaşam alanının değer ve dünya görüşü ekseninde sosyal statü ve rollerinde dönüşümü yaşamak gibi benzer tecrübelerde buluşan aynı süreçsel yapının bir parçasıdır. Aile birleşimiyle birlikte kadının göç sürecine bir müdahil olarak dahil oluşunun en tipik ve somut örneğini ise evlilik yoluyla gerçekleşen göç süreci oluşturmaktadır.

Anadolu'da evliliği organize etmenin bir kadın rolü oluşunun da etkisiyle kadınlar çocuklarını evlendirmek suretiyle göç sürecinin faili, Amersfoort'a gelecek göçmenlerin belirlenmesinde temel aktör haline gelmiştir. Böylece devletler tarafından organize edilen işçi alımıyla niceliksel olarak bir erkek göçü olarak başlayan süreç aile birleşimi vasıtasıyla kadın etkin bir göçe dönüşmüş, ardından gerçekleşen evlilik yoluyla göç vasıtasıyla kadının yeni evliliklerin kurulmasındaki aktif rolüne ve aile içindeki konumuna bağlı olarak göç feminen bir karakter kazanmıştır. Dolayısıyla evliliğe bağlı göç, hem göçün kadınsılaştıran niteliğini hem de göçmen toplumunun kadınsı doğasını gözler önüne sermektedir. Göçün feminen karakteri evlilik yoluyla gerçekleşen göçle birlikte güçlenerek devam etmiştir. Göçün feminen doğası ise özelde aile genelde de göçmen Türk toplumunun kadınlarla taşınan geleneksel değerler merkezinde kadın aktör tarafından organize edilmesine neden olmuştur. Ancak göçün bu feminen doğası ile göçmen Türk toplumunun kadın aktör merkezli organizasyonu göçmen Türk toplumunda önemli yapısal dönüşümlere de sebep olmuştur.

Her şeyden önce Anadolu'dan taşınan ataerkil değerler sistemi ve bu sistemin anlamlandırdığı ataerkil bir yapılanmaya sahip olan göçmen Türk toplumu kadın aktörün göçü etkileyerek feminenleştiren evcil otorite ve gücüne, sosyal organizasyon sistemindeki aktif ve baskın rolüne bağlı olarak matrilokal bir yapısal dönüşümle karşı karşıya kalmıştır. Köylerinde patrilokal bir özellikte olan, erkeğin ailesi bağlamında organize olan evliliğin göçmen Türk toplumunda kadının aile fertleri, aile etkinliklerindeki etki ve gücüne dayalı olarak matrilokal bir nitelik kazanması göçün neden olduğu yapısal dönüşümlerdendir. Söz konusu yapısal dönüşümün en somut göstergesi ise *ithal damatlar* olgusudur.

Türkiye'den gelen gelinlerin ataerkil değerlerle örtüşen konumları toplumsal yapıda çatışma ve kırılmaları doğurmazken *ithal damat* ya da *damat* olarak adlandırılan erkekler sosyal yapıdaki kırılma ve çatışmanın aktörleri haline gelmiştir. Göçün yarattığı toplumsal dönüşümlerin ilk çatışma ve kırılmalarının erkeklerin yapısal konularında oluşu aslında

göçmen Türk toplumunun kadın aktör merkezli organizasyonunu ve göçün feminenleşen karakterini gözler önüne sermektedir. İthal damat olarak adlandırılan erkekler Türkiye’de ataerkil değerler sistemi içinde sosyalleşmiş, evlilikle birlikte yaşadıkları sosyal konumlarının da ataerkil yapıya göre ayarlanması beklentisi içinde olsalar da ataerkil değerler sisteminin anlamlandırdığı yapısal bir konuma sahip olamamanın yarattığı çatışmalarla yüzyüze kalmışlardır. Kadınlar tarafından göç sürecine dahil edilmeleri, bilmedikleri bir toplumun bir ferdi haline gelmek ve yeni yaşam deneyimini edinmek için gereken tüm sosyalizasyon sürecini eşlerinin yönlendiriciliğinde yaşamaları, dahası belli süreyle eşlerinin ana yerli yaşam alanlarını paylaşmaları, sosyal ilişki ve dayanışma ağlarını ana yerli bir biçimde şekillendirmeleri sosyal yapıdaki bir dönüşümü göstermesinin ötesinde geleneksel toplumsal yapıdaki bir kırılma ve göç sürecindeki bir farklılaşmanın da habercisidir.

Söz konusu tüm bu yapısal dönüşümler ise aile ve toplum içinde değerler sistemi ve buna bağlı dünya görüşünde belirli çatışmaları doğurmuştur. Türkiye’den evlilik yoluyla gelen erkeklerin kadınlardan farklı olarak büyük oranda orta öğrenim görmüş, mesleki tecrübe ve kentsel yaşam deneyimine sahip bir profili sergilemeleri bile geleneksel değerlerde yaşanan bu kırılma ve çatışmayı yumuşatamamıştır. O halde ithal damat kavramı aslında ataerkil değerlerdeki bir aşınmayı ve ataerkil yapıdaki bir kırılmayı ve buna bağlı olarak yaşanan sosyal çatışmaları işaret etmektedir. Yeni kurulan bu türden evlilik içinde erkeğin otorite ve gücünde bir aşınma meydana gelirken kadının, özellikle de ana yerli yapı ve bu yapı içindeki annenin otoritesi belirgin bir biçimde güçlenmiştir. Dahası sosyal yapı ve organizasyonun üzerine inşa edildiği kana bağlı sosyal dayanışma ağları ana yerli bir karaktere bürünmüştür. Genellikle akrabaları ile evlenerek Amersfoort’a gelen erkekler geldikleri andan itibaren ya da belirli bir süre sonra eşlerinin ailelerinden ayrı bir mekânda yaşamaya başlasalar da sosyal ilişkiler ve dayanışma ağlarının matrilokal çekim gücünden uzak duramamakta, ana yerli bir evliliği sürdürmeye mecbur kalmaktadırlar.

İthal damatlar sosyal yapıdaki kırılmanın somut bir örneği olmanın ötesinde tıpkı ithal gelinler gibi anavatanla etkileşim ve iletişimin de önemli bir kanalıdır. Ancak ithal gelinlerin geleneksel sosyalizasyon ve statüleri, düşük eğitim düzeyleri, evle sınırlı sosyal konum ve statüleri yalıtılmış ve korunaklı bir taşıyıcı belleği yaratarak onları geleneğin taşıyıcı hafızası haline getirmiştir. Buna karşın ithal damatların eğitim düzeylerinin yüksekliği, mesleki ve kentsel yaşam tecrübeleri, ev dışı sosyal etkileşim ve iletişim ağlarının bir parçası olmaları, yine ev dışı sosyoekonomik konum ve statüleri onları Türkiye’de yaşanan değişimin bir taşıyıcı kanalı haline getirmiştir.

Aile birleşimi ve evlilik yoluyla gerçekleşen göç sürecinin aktörleri kadınların göçmen toplumunda genel olarak geleneğin taşıyıcı kanalı oluşuna ve aile içindeki aktif ve etkin rollerine bağlı olarak aile, göçmen

Türk toplumunda geleneğin alanı haline gelmiştir. Dahası aile, kültür ve ilgili mekanizmalarının hakim olduğu kültürel bir anlam alanı niteliğine bürünmüş, sosyal yapı ve ilişki, etkileşim biçimlerini anlamlandıran karakteri ile bu kültürel anlam alanı aynı zamanda farklı olmanın ve biz bilinçliliğinin de sembolik alanı niteliğine bürünmüştür. Başka bir ifadeyle kadın eliyle kültürel anlam alanının aile ile özdeşleştirilişi aileler bağlamında fiziksel bir mekân üzerinde olmasa bile sosyal bir mekân üzerinde kendi kültürel anlam alanına ve buna uygun sosyal yapısına sahip bir göçmen Türk toplumunu ayırtmıştır.

Anlaşılacağı üzere doksanlı yıllar göçmen Türk toplumunun sosyo-kültürel yapılanmasını tamamladığı bir süreç olmuştur. Bu süreçte aile birleşimiyle gerçekleşen göçün yerini evlilik yoluyla gerçekleşen göç almış, bu yeni evlilik ve doğumlarla demografik bir genişleme yaşanmıştır. Ayrıca, Türk girişimciler aynı yıllarda toplumsal sahneye çıkmış, Türk market ve mağazaları açılmış, dini organizasyon büyük oranda tamamlanmış, haberleşme, ulaşım ve medya alanlarındaki teknolojik gelişmeler Türkiye ile kurulan etkileşime süreklilik kazandırmıştır. Nihayetinde ise âdeta mikro bir Türkiye modeli yaratılmıştır.

Altmışlı yıllardan aile birleşiminin başladığı seksen ve doksanlı yıllara kadar bir ön göç niteliğini taşıyan, aile birleşimiyle birlikte kadın aktörün aileyi kültürel anlam dünyası ve sosyal yapının yaratılmasını sağlayacak bir model olarak Amersfoort'a taşınmasıyla birlikte iki binli yılların göçmen Türk toplumunun temelleri de atılmıştır. Başka bir ifadeyle aile, kendine özgü sosyal yapı ve kültürel anlam dünyası ile özgün bir göçmen Türk toplumunun yaratılması için sembolik kodları bünyesinde barındırmış, kadın söz konusu kodları kırarak sosyal hayatın bu değerlere göre organize edilmesini sağlamıştır. Bunun için aile merkezli sosyal dayanışma ağlarını inşa ederek kültürel anlam dünyasının paylaşılan kolektif bir karaktere bürünmesini, söz konusu değer dünyasına göre toplumun yapısal bileşenlerinin inşa edilmesini temin etmiştir. Nitekim söz konusu değerler sistemi ve sosyal yapı Hollanda'da doğan ve büyüyen ikinci kuşağın tasavvur dünyasını ve sosyo-kültürel yaşamını da şekillendirmiştir.

Sonuç

Bir göçmen toplumunun inşasına dair yarım yüzyıllık göç tecrübesini anlamayı hedefleyen bu çalışma göstermiştir ki göçmen Türk toplumunun değer ve dünya görüşü ile organizasyon biçiminin anlaşılması girişimi her şeyden önce bu yarım yüzyıllık göç tarihinin göçmenler açısından okunmasına bağlıdır. Buna göre göç, devletlerarası anlaşmaların ürünü olmaktan daha ziyade göçmenlerin bir sosyo-kültürel eylemi, uluslararası makro bir hareketten daha ziyade, göçmenlerin kendi toplumlarının

sınırlarını belirledikleri ve sosyal hayatlarını organize ettikleri sosyo-kültürel bir harekettir.

Yarım yüzyıl boyunca çeşitli aşamalardan geçerek bir göçmen Türk toplumunun yeniden inşası süreci, aile birleşimiyle birlikte kültürün derinleşmesi, ön göç sürecinin geniş tabanlı sosyal akrabalık ve buna bağlı pansiyon merkezli dayanışma ağlarının yerini aile merkezli kana dayalı dayanışma ağları ve etnik bir akrabalık biçiminin almasını beraberinde getirmiştir. O halde aileyle birlikte sosyal ilişkilerin fiziksel bir mekân olarak pansiyonlar temelinde organize edildiği ortak tek merkezli bir birliktelikten aile birimleri temelinde sosyal bir mekân üzerinde inşa edildiği karşılıklı yardımlaşma ve dayanışmanın etnik vurguyu artıracak biçimde kan bağı esasına dayandığı bir sosyo-kültürel yaşam biçimine geçilmiştir. Şunu da belirtmek gerekir ki, pansiyon merkezli tek bütün bir birliktelikten aile birimlerine doğru derinleşme ve birimleşme bir parçalanmayı temsil etmemektedir. Bundan daha ziyade bir dip fikir olarak biz bilinçliliğinin akraba ve hemşehrilerden başlayarak aynı etnik kökeni paylaşma esası üzerinden kan bağı merkezinde devam ettiği kültürel anlam alanının derinleşmesi ve sosyal yapıda somutlaşması sürecidir. Anlaşılacağı üzere, değerler sistemi üzerinde yükselen bir sosyal yapı ve toplumsal organizasyona sahip olmaksızın pansiyon merkezli bir dayanışma ağından ibaret olan göçmen Türklerin yaşam biçimi seksenli yıllarda başlayan aile birleşimi ile birlikte, kadın aktörün failliğinde kendi değerler sistemi temelinde, kendi sosyal yapısı ve organizasyon biçimine sahip bir göçmen toplumuna dönüşmüştür.